

УДК 159.923.2-057.875

© М. М. Рева, 2019

orcid.org/0000-0002-5478-8855

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2019.2.177351>

РЕВА Марина Митрофанівна

*кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

СПЕЦИФІКА ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ З РІЗНИМ ЦІННІСНИМ ПРОФІЛЕМ

У статті проаналізоване поняття життєвої перспективи особистості та виділені основні особливості її розвитку у студентів-психологів. Також подано характеристику результатів емпіричного дослідження життєвої перспективи майбутніх фахівців та здійснено порівняльний аналіз специфіки життєвої перспективи студентів спеціальності «Психологія» з різним ціннісним профілем.

Дослідження показало, що всі студенти мають програму власних дій у довгостроковій перспективі, що впливає на формування їхньої життєвої перспективи є процесі професійного навчання. Молоді хлопці та дівчата надають незмінно важливу роль матеріальному добробуту та процвітання їхнього життя. У майбутньому зростає важливість сімейної сфери. Також майбутні психологи поступово надають більше значення здоров'ю в життєвій перспективі. Значний спад спостерігається у визначенні важливості дозвілля. Незначні коливання спостерігаються у визначенні ролі особистого самоздійснення, праці та кар'єри. Показники ролі суспільної сфери в життєвій перспективі є низькими.

У майбутніх психологів сформована система ціннісних орієнтацій, оскільки всі респонденти без винятку мають виділені значущі блоки цінностей. Аналіз значущих блоків цінностей підтвердив переважання індивідуальних цінностей у студентів.

Побудова життєвих перспектив студентів стосується в основному переконання, що певної кінцевої мети індивідуального існування з особистої та соціальної точки зору варто домагатися. Загалом, визначення перспектив життя майбутніх професіоналів продемонструвало наявність певної програми власних дій у довгостроковій перспективі та наявність динаміки уявлень про майбутнє.

Ключові слова: *життєва перспектива, студентський вік, майбутні психологи, цінності, ціннісні орієнтації, ціннісний профіль.*

Постановка проблеми. Становлення життєвих перспектив можна вважати свідченням особистісної зрілості людини. Необхідність створення і коригування цілісної моделі життєдіяльності виникає при потребі керування усім перебігом життя. Особистісне ставлення до майбутнього є актуальною вимогою сучасності. Воно передбачає здатність брати до уваги нагальні проблеми сьогодення і застосовувати конструктивний підхід до організації власного життя у рамках як конкретної ситуації, так і усього життєвого шляху.

Водночас усвідомлення власних життєвих перспектив та спрямованість у майбутнє є суттєвими передумовами оптимального структурування сьогодення. Різні варіанти майбутнього, представлені у людській свідомості мріями, надіями, планами, очікуваннями чи навіть побоюваннями визначають сучасність та здійснюють активний вплив на актуальні способи самоздійснення особистості. Особливо важливою ця проблема стає у студентському віці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Максимально об'єктивне сприймання й осмислення свого життя та адекватне ставлення до майбутнього постають одними з найважливіших критеріїв психологічної, соціальної зрілості особистості та її розвитку (К. Альбуханова-Славська, Г. Балл, Ш. Бюлер, Е. Еріксон, Л. Карамушка, З. Кісарчук, С. Максименко, В. Моляко, В. Москаленко, Г. Олпорт, В. Панок, В. Роменець, С. Рубінштейн, Т. Титаренко та інші).

Вагомий внесок у вивчення проблеми життєвих перспектив особистості здійснили Б. Ананьєв, Г. Андрєєва, Т. Говорун, Є. Головаха, І. Дубровіна, О. Кронік, Б. Круглов, О. Прихожан, Л. Сохань та інші. Роботи Л. Божович, Л. Виготського, Д. Ельконіна, І. Кона, Б. Круглова, К. Левіна, О. Леонтєєва, В. Мерліна, Ж. Піаже, О. Прихожан, Д. Фельдштейна та інших засвідчили, що юнацький вік є періодом розвитку часової перспективи та рефлексії, що дає особистості змогу обмірковувати, структурувати та планувати свій життєвий шлях.

Проте, незважаючи на численні дослідження, досі не стала предметом докладного аналізу специфіка життєвої перспективи студентів, які мають різну ієрархію ціннісних орієнтацій. Сьогодні ця проблема лише частково представлена у дослідженнях означеного феномену, тому питання розвитку

життєвої перспективи та ціннісних орієнтацій у студентському віці є актуальним не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору.

Мета дослідження — проаналізувати життєві перспективи студентів-психологів, які мають різний ціннісний профіль.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні дослідження життєвої перспективи особистості сформувалися здебільшого на основі вивчення проблеми психологічного часу та часової перспективи. Психологічна, або ж когнітивна перспектива – це здатність людини свідомо передбачати, прогнозувати майбутнє, структурувати його, формувати життєві плани, уявляти себе в майбутньому. В особистісній (мотиваційній) перспективі спрямованість людини в майбутнє забезпечується мотивацією, готовністю до нього тепер, установкою на майбутнє за відсутності чіткого когнітивного образу майбутнього. Особистісна перспектива є показником її зрілості, потенціалу розвитку, сформованої здатності до організації часу. Життєва перспектива – це реальний потенціал, можливості особистості, що базуються на минулому досвіді, об'єктивно існують в теперішньому і мають проявитися в майбутньому. Це не тільки майбутні цілі, цінності, а й темп життєвого руху, оптимальність розвитку, зростання активності особистості (Абульханова-Славська, 1991; Гитаренко, 2003).

Життєва перспектива – спосіб структурування особистістю свого близького та віддаленого майбутнього за допомогою ціннісних орієнтацій, життєвих цілей, програм, які є її структурними одиницями. Плануючи своє майбутнє, конкретні події – наміри і цілі, людина виходить перш за все з визначеної ієрархії цінностей, яка представлена в її свідомості. Ціннісні орієнтації особистості є тими чинниками, що детермінують її рух життєвим шляхом від події до події. В їх основі лежить система сприйнятих і засвоєних соціальних цінностей, серед широкого спектру яких людина вибирає ті з них, які найбільш тісно пов'язані з її домінуючими потребами. Ціннісні орієнтації визначають порядок надання переваги тим чи іншим сферам діяльності, напрямкам життєвого шляху, на яких людина планує сконцентрувати свої сили та енергію (Підручна, 2011).

На обов'язкову представленість у картині майбутнього життєвих цінностей вказують багато дослідників (П. Герстман,

М. Гінзбург та ін.). При цьому, часто маючи на увазі одне і те ж — присутність в образі майбутнього життєвих цінностей — різні автори використовують свою термінологію: життєві орієнтації, ідеальні життєві цілі, провідна життєва лінія і т.д. Крім цього, існує ще один аспект вивчення картини майбутнього — це емоційне ставлення до свого майбутнього в цілому. Т. Шляхтін вважає, що особистісна перспектива наділена багатомірністю — наявністю в цілях емоційних, когнітивних, регулятивних та інших компонентів. В якості емоційного компонента особистісної перспективи Т. Шляхтін розглядає значимість майбутнього для особистості (Серенкова, 1989). Таким чином, взаємопов'язаність часового і смислового вимірів життєвого світу особистості виступає необхідною умовою становлення узгодженої життєвої перспективи.

Ціннісні орієнтації не мають тієї визначеності, яка притаманна сформованим на належному рівні цілям і планам, завдяки чому вони виконують більш глибоку регулятивну функцію, адже якщо життєві цілі і плани не реалізуються, наявність ціннісних регуляторів забезпечує стійкість особистості в момент «кризи нереалізованості»; якщо ж заплановані цілі досягнуті і втрачають захоплюючу силу, ціннісні орієнтації спонукають до постановки нових намірів. Звісно, так відбувається, коли в людини сформована достатньо чітка ієрархія ціннісних орієнтацій, тобто умовою вищеописаного механізму є стійка структура ціннісної свідомості людини (Підручна, 2011).

Якщо ця ієрархія недостатньо сформована і рівні за значущістю цінності конкурують у свідомості, то людині важко визначити першочергові напрямки самореалізації й вона не може здійснити вибір найбільш значущих сфер життєдіяльності, на яких їй варто сконцентрувати свої зусилля. Конкуренція, суперечливість ціннісних орієнтацій у ситуації життєвого вибору є початковим моментом розбіжності того, що людина хоче досягнути в майбутньому, і того, що вона буде для цього здійснювати. Відповідно, важливою передумовою успішної самореалізації людини в майбутньому є узгоджена, несуперечлива система ціннісних орієнтацій, яка лежить в основі формування змістовно і хронологічно координованих життєвих цілей і планів.

Однак навіть така система ціннісних орієнтацій не гарантує відсутності проблем та труднощів у процесі формування мети та її реалізації, адже за достатньо чіткого уявлення про сфери й напрями діяльності людина може не мати конкретних життєвих намірів. Навіть якщо життєві цілі є, вони можуть не відповідати можливостям та здібностям особистості або умовам тієї ситуації, в якій вона живе. Відповідно, разом із узгодженою та несуперечливою системою ціннісних орієнтацій як проявом достатньої сформованості уявлень людини про своє майбутнє слід розглядати й адекватність життєвих цілей (Підручна, 2011).

У зв'язку з цим інтерес становить проведення емпіричного дослідження особливостей життєвої перспективи студентів з різним ціннісним профілем. Зважаючи на системну природу досліджуваного феномену, ми вважаємо за необхідне застосовувати комплексну програму, до складу якої увійшли методика дослідження життєвих перспектив (Швалб, 2003) та методика «Ціннісні орієнтації» (за М. Рокічем) (Карелін, 2000). Дослідження проводилось на психолого-педагогічному факультеті Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка й охоплювало 50 студентів IV курсу, які навчаються за напрямом підготовки «Психологія».

Результати дослідження особливостей життєвих перспектив студентів подані на рис. 1.

Як свідчить аналіз рис. 1, найбільш значущими сферами життя на сьогоднішній день студенти-психологи визначають матеріальну ($X = 6,5$) та сферу дозвілля ($X = 6,2$). Дещо менш значущими виступають сфери роботи та кар'єри ($X = 5,2$), сімейна ($X = 4,8$) та сфера особистісної самореалізації ($X = 4,2$). Найменш значущими виступають здоров'я ($X = 3,5$) та суспільна сфера ($X = 2,6$).

На момент закінчення навчального закладу найбільш значущою сферою життя студенти-психологи визначають матеріальну ($X = 6,9$) і сферу роботи та кар'єри ($X = 6,1$). Дещо менш значущими виступають сфери дозвілля ($X = 5,6$), особистісної самореалізації ($X = 5,6$) та сімейна ($X = 5,1$). Найменш значущими залишаються здоров'я ($X = 3,6$) та суспільна сфера ($X = 2,2$).

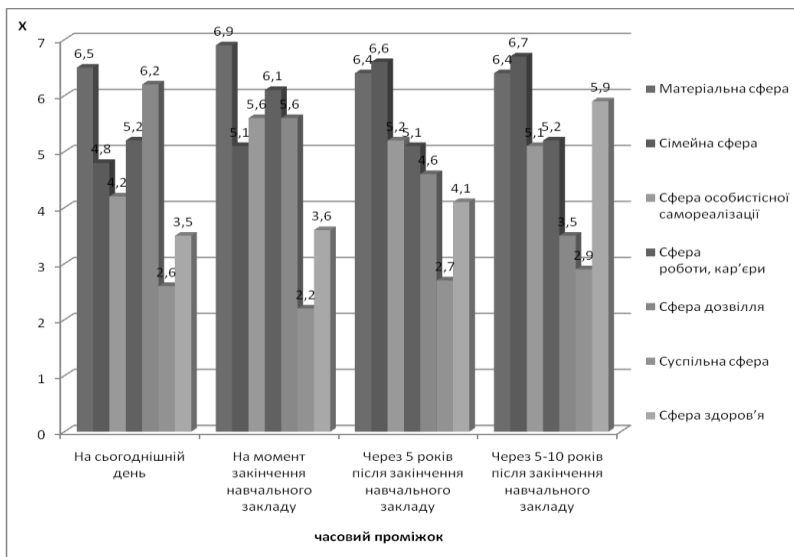

Рис. 1. Особливості життєвої перспективи студентів-психологів ($n=50$, \bar{X})

Через 5 років після закінчення навчального закладу провідною стає сімейна сфера ($\bar{X}=6,6$), хоча матеріальна все ще продовжує грати важливу роль ($\bar{X}=6,4$). Дещо менш важливими в перспективі стають сфера особистісної самореалізації ($\bar{X}=5,2$) та робота, кар'єра ($\bar{X}=5,1$). Дозвілля стає відігравати уже порівняно меншу роль ($\bar{X}=4,6$), у той час як сфера здоров'я починає відігравати більшу ($\bar{X}=4,1$). Найменш значущою в цей період залишається суспільна сфера ($\bar{X}=2,7$).

У перспективі 5-10 років після закінчення навчального закладу провідною залишається сімейна сфера ($\bar{X}=6,7$), продовжує грати важливу роль і матеріальна ($\bar{X}=6,4$). Важливішою ролі набуває сфера здоров'я ($\bar{X}=5,9$). Практично незмінними є показники важливості сфери особистісної самореалізації ($\bar{X}=5,1$) та роботи, кар'єри ($\bar{X}=5,2$). Дозвілля стає відігравати значно меншу роль ($\bar{X}=3,5$), у той час як суспільна сфера починає грати дещо більшу ($\bar{X}=2,9$).

Отже, за результатами аналізу життєвих перспектив студентів-психологів можна зробити узагальнення, що стабільно

важливу роль юнаки та дівчата віддають матеріальному забезпеченню та достатку в житті. У перспективі зростає важливість сімейної сфери. Також у життєвій перспективі студенти-психологи поступово більше значення віддають сфері здоров'я. Значний спад спостерігається у визначенні важливості дозвілля. Швидше за все, це можна співвіднести зі зростанням ролі сімейної сфери та сфери здоров'я. Незначні варіації спостерігаються у визначенні ролі особистісної самореалізації, роботи та кар'єри. Стабільно низькими є показники ролі суспільної сфери у життєвій перспективі. Можемо припустити, що юнаки та дівчата ще цілком не усвідомили для себе поняття та цінності, що співвідносяться із цими сферами життя, тому їм складно визначити їх місце у подальшому житті – набуватимуть вони більшого чи меншого значення протягом певного періоду, наскільки ці сфери вплинуть на всі інші сфери життя тощо.

Наступним етапом роботи було визначення рівня сформованості системи ціннісних орієнтацій студентів. Результати першого етапу дослідження подані на рис. 2.

Проаналізувавши дані діаграми, можемо зробити висновок, що серед термінальних цінностей найбільш значущими для опитаних є ті, які належать до *індивідуальних* (24 %). Сюди відносимо здоров'я, творчість, свободу, активне діяльне життя, розваги, впевненість у собі, матеріально забезпечене життя. На противагу їм *цінності міжособистісних відносин* (наявність друзів, щасливе сімейне життя, щастя інших) займають провідне місце у житті 12 % студентів.

Для 16 % досліджуваних важливу роль грають *цінності особистого життя*, такі як здоров'я, любов тощо. Протилежні їм *цінності професійної самореалізації* (цікава робота, продуктивне життя, творчість, активне діяльне життя) відзначили для себе 14 % студентів. Конкретні *життєві цінності* (здоров'я, робота, друзі, щасливе сімейне життя) є значущими для 12 % опитаних, тоді як *абстрактні цінності* (пізнання, розвиток, свобода, творчість та ін.) – для 8 % опитаних.

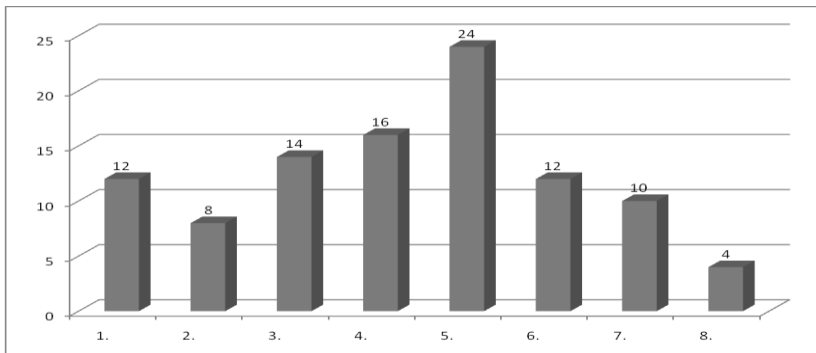

Рис. 2. Рівень сформованості термінальних цінностей студентів-психологів (у %)

(Умовні позначення: 1 – Конкретні життєві цінності; 2 – Абстрактні цінності; 3 – Цінності професійної самореалізації; 4 – Цінності особистого життя; 5 – Індивідуальні цінності; 6 – Цінності міжособистісних відносин; 7 – Активні цінності; 8 – Пасивні цінності)

Розподіл цінностей на *активні* (свобода, активне діяльне життя, продуктивне життя, цікава робота) і *пасивні* (краса природи та мистецтво, впевненість у собі, пізнання, життєва мудрість) показав, що перші вважаються важливими у житті 10 % студентів, а другі — у житті лише 4 % опитаних.

Далі розглянемо результати другого етапу дослідження, подані на рис. 3.

Аналіз даних діаграми дає змогу зробити висновок, що серед інструментальних цінностей опитаними найбільше виділяється група *цінностей самоствердження* (високі потреби, незалежність, непримиримість, хоробрість, тверда воля), яка є орієнтацією для 20 % досліджуваних. Натомість *цінності прийняття інших* (терпимість, чуйність, широта поглядів) виступають важливими у житті 12 % студентів-психологів.

Індивідуальні цінності (високі потреби, незалежність, тверда воля) властиві 14 % опитаних. Як *конформістські* (ретельність, самоконтроль, відповідальність), так і *альтруїстичні* (терпимість, чуйність, вихованість) *цінності* виділяють для себе по 6 % студентів.

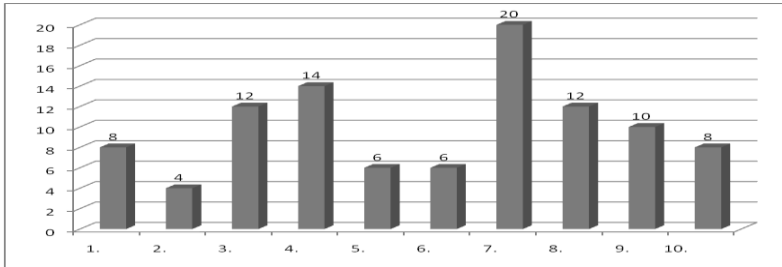

Рис. 3. Рівень сформованості інструментальних цінностей студентів-психологів (у %)

(Умовні позначення: 1 – Етичні цінності; 2 – Цінності міжособистісного спілкування; 3 – Цінності професійної самореалізації; 4 – Індивідуальні цінності; 5 – Конформістські цінності; 6 – Альтруїстичні цінності; 7 – Цінності самоствердження; 8 – Цінності прийняття інших; 9 – Інтелектуальні цінності; 10 – Цінності безпосередньо-емоційного світовідчуття)

Цінності професійної самореалізації (відповідальність, ефективність у справах, тверда воля, ретельність) є важливими у житті 12 % досліджуваних. Етичні цінності (чесність, непримиренність до недоліків) виділяють для себе 8 % опитаних, а цінності міжособистісного спілкування (вихованість, життєрадісність, чуйність) – лише 4 % опитаних.

Інтелектуальні цінності (освіченість, раціоналізм, самоконтроль) і цінності безпосередньо-емоційного світовідчуття (життєрадісність, чесність, чуйність) займають важливе місце у житті відповідно 10 % і 8 % досліджуваних.

Отже, результати дослідження рівня сформованості системи ціннісних орієнтацій студентів-психологів свідчать, що ця система є сформованою у всіх без виключення досліджуваних, оскільки нам вдалося виділити змістовні блоки цінностей у всіх опитаних. З аналізу змістовних блоків ми можемо зробити висновок про переважання у студентів індивідуальних цінностей.

Далі нами було здійснене визначення особливостей життєвої перспективи студентів-психологів з різним ціннісним профілем за допомогою коефіцієнта рангової кореляції r_s Спірмена (Сидоренко, 2002). Детальне обчислення проводилось за допомогою пакету статистичних комп'ютерних програм IBM SPSS Statistics for Windows, Version 20.0. За результатами обрахунків можемо говорити про наявність кореляції ($p \geq 0,05$)

між орієнтацією на конкретні життєві цінності та сферою здоров'я у життєвій перспективі студентів-психологів ($r_s=0,320$), між орієнтацією на цінності професійної самореалізації та перспективою розвитку сфери роботи і кар'єри ($r_s=0,350$), між ціннісною орієнтацією особистого життя та сферою особистісної самореалізації ($r_s=0,395$), між орієнтацією на індивідуальні цінності та перспективою розвитку матеріальної сфери ($r_s=0,384$), між орієнтацією на цінності міжособистісних відносин та сімейною сферою ($r_s=0,342$), між орієнтацією на активні цінності та сферою дозвілля у життєвій перспективі студентів ($r_s=0,315$).

Щодо інструментальних цінностей, можемо говорити про кореляцію між орієнтацією на цінності міжособистісного спілкування та перспективою розвитку сімейної сфери ($r_s=0,320$), між орієнтацією на цінності професійної самореалізації та сферою роботи і кар'єри ($r_s=0,322$), між орієнтацією на індивідуальні цінності та перспективою зростання ролі матеріальної сфери ($r_s=0,362$), між орієнтацією на цінності самоствердження та сферою особистісної самореалізації у життєвій перспективі ($r_s=0,380$).

Отже, за результатами дослідження можемо стверджувати, що зростання ролі конкретних сфер життєдіяльності у життєвій перспективі студентів-психологів тісно корелює зі сформованістю у них відповідної ієрархії ціннісних орієнтацій. Більшою мірою з побудовою студентами життєвих перспектив співвідносяться термінальні цінності, тобто переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування з особистої і суспільної точок зору варта того, щоб до неї прагнути. Ієрархія інструментальних цінностей, тобто переконання в тому, що якийсь спосіб дій є з особистої і суспільної точок зору кращим у будь-яких ситуаціях, незначною мірою корелює з побудовою студентами-психологами життєвих перспектив.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можемо зробити висновки про те, що при побудові життєвої перспективи студенти-психологи найбільш вагому роль віддають матеріальному забезпеченню та достатку в житті, при цьому досить низькими є оцінки ролі суспільної сфери. Загалом визначення життєвих перспектив майбутніх фахівців продемонструвало присутність у них певної програми власних дій у часовій перспективі та наявність динаміки уявлень про

майбутнє. Система ціннісних орієнтацій є сформованою у всіх без виключення студентів-психологів, зокрема, у них переважає спрямування на індивідуальні цінності. З побудою студентами життєвих перспектив співвідносяться здебільшого переконання в тому, що певна кінцева мета індивідуального існування з особистої і суспільної точок зору варта того, щоб до неї прагнути.

Проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей життєвої перспективи студентів-психологів з різним ціннісним профілем не вичерпує всіх аспектів вивчення цього феномену. Перспективою подальшої роботи за обраним напрямком може стати порівняння особливостей побудови життєвої перспективи студентами різних спеціальностей у процесі професійного навчання.

Список використаних джерел:

- Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. Москва : Мысль, 1991. 299 с.
- Підручна І. Б. Психологічний аналіз категорії життєвої перспективи особистості. *Психологічні перспективи*. 2011. Вип. 18. С. 204–212.
- Психологические тесты / под ред. А. А. Карелина. Т. 1. Москва : Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 2000. С. 25–29.
- Серенкова В. Ф. Личностная организация времени как средство реализации жизненных планов. *Применение концепции С. Л. Рубинштейна в разработке вопросов общей психологии: сб. науч. трудов*. Москва : Наука, 1989. С. 121–130.
- Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. СПб. : Речь, 2002. 350 с.
- Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності : монографія. Київ : Либідь, 2003. 376 с.
- Швалб Ю. М. Целеполагающее сознание (психологические модели и исследования). Київ : Миллениум, 2003. 152 с.

References

- Abulhanova-Slavskaya, K. A. (1991). *Strategiya zhizni [Life strategy]*. Moscow: Myisl [in Russian].
- Karelin, A. A. (Ed.). (2000). *Psikhologicheskie testy [Psychological tests]*. Moscow: Gumanitarnyi izdatelskiy tsentr "Vlados" [in Russian].
- Pidruchna, I. B. (2011). *Psykhologichnyi analiz katehorii zhyttievoi perspektyvy osobystosti [Psychological analysis of the category of life perspective of the personality]*. *Psykhologichni perspektyvy [Psychological Perspectives]*, 18, 204-212 [in Ukrainian].

- Serenkova, V. F. (1989). Lichnostnaya organizatsiya vremeni kak sredstvo realizatsii zhiznennykh planov [Personal organization of time as a means of life plans implementing]. In *Primenenie kontseptsii S.L. Rubinshteina v razrabotke voprosov obschey psihologii* [Application of the concept of S.L. Rubinstein in the development of issues of general psychology] (pp.121-130). Moscow: Nauka [in Russian].
- Shvalb, Yu. M. (2003). *Tselepolagayushee soznanie (psihologicheskie modeli i issledovaniya)* [Targeting consciousness (psychological models and research)]. Kyiv: Millennium [in Russian].
- Sidorenko, E. V. (2002). *Metody matematicheskoi obrabotki v psihologii* [Methods of mathematical processing in psychology]. Saint-Petersburg: Rech [in Russian].
- Tytarenko, T. M. (2003). *Zhyttievyyi svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti* [The life world of personality: within and beyond the ordinary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

M. Reva

SPECIFICITY OF LIFE PERSPECTIVE OF PSYCHOLOGY STUDENTS WITH DIFFERENT VALUE PROFILE

The article reveals the concept of the life perspective of personality and emphasizes the main peculiarities of its development. Also a description of the results of empirical research of future psychologists life perspectives is presented. The comparative analysis of life perspective of students with different value profile is conducted.

The research showed that all students have a program of their own actions in the long run, which influences the formation of their life perspective in the process of professional education. The young boys and girls give a steadily important role to material well-being and prosperity in their lives. In the future the importance of the family sphere grows. Also future psychologists gradually give more importance to health in the life perspective. Significant recession is observed in determining the importance of leisure. Insignificant variations are observed in determining the role of personal self-fulfillment, work and career. Indexes of the public sphere role in life perspective are consistently low. It was proved that the future psychologists have formed the system of value orientations, as all the respondents without exceptions have the meaningful value blocks allocated. The analysis of meaningful value blocks proved the predominance of students' individual values.

The construction of the students' life perspectives relates mostly to the conviction that some ultimate goal of individual existence from the personal and social point of view is worth pursuing. In general, the determination of future professionals' life perspectives demonstrated the presence of a certain program of their own actions in the long run and the presence of the dynamics of ideas about the future.

Key words: *life perspective, student's age, future psychologists, values, value orientations, value profile.*

Надійшла до редакції 5.06.2019 р.